

Mira Hancman

Osnovna šola Franja Goloba Prevalje

ETIKETIRANJE NADARJENIH MLADOSTNIKOV IN VPLIV NA DRUŽINO

UVOD

Nadarjeni so etiketirani, ker odstopajo od povprečja v pozitivno smer. So nadpovprečni v »inteligentnosti« ali v ustvarjalnosti. Lahko pa so boljši od svojih vrstnikov tudi na katerem drugem področju. Pozitivno vrednotenje nadarjenih otrok ni zagotovilo, da jih bosta okolje in družba sprejela. Prav tako pa nadarjenost ni zagotovilo, da jih bodo sprejeli najbližji, to je ožji družinski člani.

Največ raziskav o etiketiranju nadarjenih otrok in vplivu na družino je bilo opravljenih v Ameriki. Raziskavo o posledicah etiketiranja in posebnega obravnavanja nadarjenih otrok pa so opravili tudi na Hrvaškem. Projekt je vodil dr. Ivan Koren. Pri nas še ni podobnih raziskav.

Vprašanje o možnih vplivih etiketiranja na družino je pripeljalo do nekaj empiričnih raziskav. Peterson (1977) je ugotovil, da odkritje nadarjenega otroka v družini poveča tekmovalnost in ljubosumje med brati in sestrami.

Albert (1980) je v obsežni raziskavi ugotovil, da ima nadarjen otrok v družini poseben položaj, posvečajo mu več pozornosti kot drugim otrokom.

Cornell (1983) je v *American Journal of Orthopsychiatry* objavil raziskavo, s katero je dokazal vpliv etiketiranja nadarjenega otroka v družini na njega samega, starše, brate in sestre. Ugotovil je, da etiketiranje povečuje pomebnost otroka v družini in tudi spremeni mišljenje staršev o otroku. Starši te otroke sprejemajo, dojemajo različno. Lahko, da se oba starša ne strinjata z etiketiranjem. Tako stanje v družini večinoma vpliva na otroka negativno. Če oba starša menita, da je otrok nadarjen, je v družini ugodnejša klima in to tudi bolj pozitivno vpliva na otroka. Če pa oba starša nasprotujeta etiketiranju in svojega otroka ne sprejemata kot nadarjenega, potem so posledice za otroka verjetneje negativne.

Namen raziskav o etiketiranju nadarjenih otrok in mladostnikov je tudi dognati, kakšne so daljnosežne

posledice etiketiranja na družino. Problem teh raziskav pa je v tem, da ankete pokažejo samo trenutno stanje v družini.

Rezultati širših raziskav o posledicah etiketiranja nadarjenih otrok na življenje družine in še posebno o posledicah za brate in sestre je bil za družino zaskrbljiv. Pokazalo se je, da se morajo neidentificirani otroci v družini prilagajati. Skoraj nemogoče je zanikati mnenje, da se neidentificiran otrok smatra za nenadarjenega, če je en otrok v družini identificiran kot nadarjen. (Albert, 1980; Ballering & Koch, 1984; Cornell 1983).

VPLIV ETIKETIRANJA NA DRUŽINO

Vpliv etikete »nadarjen« na družino kot celoto

To, da je otrok identificiran kot nadarjen, lahko ne le spremeni odnose s sošolci in prijatelji, marveč jim lahko pogosto spremeni tudi življenje doma.

Z ravnanjem nadarjenih otrok so povezani tudi vsi domači: mama, oče, sestre, bratje.

Starši navadno pričakujejo od nadarjenih otrok popolnost. Pogosto mislijo, da se sami zrcalijo v svojih otrocih. Če nadarjenemu učencu kaj spodleti, utegnejo meniti, da so v nekem pogledu odpovedali, da so slabi starši.

Nekateri starši nenehno pritiskajo na otroke, drugi so brezbržni, ne vrednotijo otrokove nadarjenosti, ga ne spodbujajo, niti mu ne oblikujejo občečloveških vrednot in stališč. Konflikti v družini, ki ustvarjajo ozračje bistremu otroku nenaklonjeno, pogosto pa jih sprožijo ravno slabše ocene, lahko zelo slabo vplivajo na še tako nadarjenega otroka. V takih vzgojnih razmerah je otrok nenehno v akciji, zato dela veliko več poskusov in napak. Pri tem si pridobi več izkušenj, pa tudi več duhovne hrane od svojih staršev (Koren, 1990).

Navzočnost nadarjenega otroka, ki je identificiran kot nadarjen, lahko vpliva na družino, a ta vpliv bo tem večji, čim večje so razlike med sposobnostmi nadarjenega in sposobnostmi drugih članov družine (Hackney, 1981).

Članek Etiketiranje nadarjenih mladostnikov in vpliv na družino je povzetek moje diplomske naloge Etiketiranje nadarjenih učencev, ki sem jo zagovarjala pod mentorstvom dr. Ivana Ferbežerja leta 1996. V nalogi sem se poleg tega, da etiketiranje nadarjenih otrok vpliva na družino, dotaknila tudi vpliva na šolo (Ali učitelji upoštevajo različno nadarjenost otrok? Vpliv etikete »nadarjen« na »nenadarjene« sovrstnike. Vpliv etikete »nadarjen« na komunikacijo s šolskim okoljem.). Podatke se zbirala predvsem v ameriški strokovni literaturi, saj je bilo tam narejenih največ raziskav o nadarjenih učencih. V veliko pomoč pa mi je bila tudi raziskava, ki jo je opravil dr. Ivan Koren na Hrvaškem.

Za mnoge družine predstavlja nadarjenost tudi pomembno odgovornost, ekonomsko in čustveno obremenitev, včasih pa tudi motnjo v družinskih odnosih. Glede na izjave staršev, ki imajo nadarjene otroke, lahko izpostavimo več problemov:

- spremenjene normalne vloge v družini;
- drugačno doživljanje starševstva;
- od družine se zahteva drugačna aktivnost, obveznosti ...;
- odpira se problem družina-sorodstvo-sosedstvo;
- odpira se problem družina-šola.

Z identifikacijo nadarjenega otroka lahko nastanejo spremembe v družinskih vlogah. Izgubljajo se jasne meje med vlogo staršev in vlogo otroka. Težave v postavljanju mej, kar vključuje tudi disciplino, izhajajo iz tega, ker so otroci na nekaterih področjih zelo zreli. To pa jim omogoča prevzemanje avtoritativne vloge, vloge »tretjega« starša v družinskem sistemu. Iz tega izhaja problem adultizacije: starši in drugi odrasli imajo težave pri odločitvi, ali bodo nadarjenega otroka tretirali kot otroka ali kot odraslega.

Čeprav lahko predpostavljamo, da je vsak od staršev zadovoljen, ker ima nadarjenega otroka, sami starši nadarjenih otrok tega ne doživljajo tako. Pogosto omenjajo strah, krivdo, občutek prevelike odgovornosti. Za njih pomeni identifikacija sporočilo, da so odgovorni in dolžni, da razvijajo otrokove sposobnosti maksimalno. Tu pa lahko naletijo na različne možnosti neuspeha.

Identifikacija nadarjenega v družini često izzove potrebo po večjih spremembah življenja v družini. Prilagoditve izhajajo iz občutka ljubezni, skrbi in predanosti. Vendar pa pogosto ustvarjajo družinski sistem, v katerem so otroci središče pozornosti. Včasih pa družinsko žrtvovanje presega vse meje (Ferbežer, 1987).

Tudi na Hrvaškem so opravili raziskavo o vplivu etiketiranja nadarjenih otrok na družino (Koren, 1990). Velika večina staršev (več kot 90 %) je pozitivno reagirala na razvrščanje svojih otrok v kategorijo nadarjenih. Odzive staršev so otroci opisovali takole: bili so zelo zadovoljni; bili so zelo srečni; to so tudi pričakovali; upali so, da bo tako; pohvalili so me; bili so prijetno presenečeni; rekli so mi: »Bravo, sin!«; bili so navdušeni; čestitali so mi in rekli: »Vidiš, če hočeš, zmoreš!«; bili so zelo zadovoljni, vendar iz tega niso delali spektakla; bili so ponosni; starši me razumejo; nimamo skrivnosti med seboj; dajo mi največ, kar morejo; poskušajo me razumeti; do mene se obnašajo kot do prijatelja; včasih pride do manjših nesoglasij, a jih skupaj rešimo; imam super starše; odlično se razumemo.

Vzporedno s pozitivno reakcijo so nekateri učenci dobili še določene pripombe svojih staršev: »za uspeh

ni dovolj samo intelektualna sposobnost, ampak tudi delo«; »potrudi se, da boš izkoristil svoje sposobnosti«; »zdaj si pokazala, da zmoreš, dokaži še z ocenami«; ipd.

Nekaj učencev ni občutilo podpore svojih staršev. To so navedli takole: nista posebej reagirala, ker več pričakujeta od sestre, ki je odličnjakinja; starša sta se obnašala, kot da ni nič; imata me za sposobnega, vendar ne za nadpovprečnega; nista dala nobene pripombe, pa tudi pohvale ne; nič posebnega nista rekla. Ena učenka pa je celo navedla: »Mislita, da je to nemogoče.«

Bilo pa je tudi nekaj takih izjav: razumevanje in sodelovanje ni ravno najboljšo; veliko se prepiramo in imamo pogosto različna mišljenja; v glavnem se razumemo, vendar se obnašajo do mene, kot da sem pet let mlajši; starše poslušam, toda ne vedno, ker mislim, da lahko o čem tudi sam odločam; zdi se mi, da so prestrogi, imajo preveč svojih problemov; z njimi si sploh nisem blizu; problem je v tem, da pozabljajo, da so bili kdaj v mojih letih. Take izjave so bile izjeme.

Vpliv etikete »nadarjen« na druge otroke v družini

Posamezniki, katerih položaj se najbolj neposredno spremeni, so bratje in sestre v družini, kjer je en otrok etiketiran kot nadarjen. Ti otroci takoj dobijo etiketo »nenadarjen«, kar lahko pri njih izzove občutek manjvrednosti in nepravilnosti. Istočasno tudi posebna skrb in aktivnosti, ki so koncentrirane okrog nadarjenega otroka, izzivajo občutek odrinjenosti in ljubosumja. Vse to je lahko vzrok za motene odnose med starši, nadarjenimi otroki in med drugimi otroki.

Raziskovanje vpliva etiketiranja na druge otroke v družini kažejo, da prihaja do motenj takrat, ko starši ne razmišljajo dovolj o teh vplivih, kar se najpogosteje dogaja v primerih forsiranja. Najpogosteje se to kaže neposredno po etiketiranju ali, če je identificiran otrok najstarejši v družini. Spremljanje teh učinkov je pokazalo, da etiketiranje nima dolgotrajnih negativnih posledic na brate in sestre nadarjenih. V raziskavi Colangela so vsi bratje in sestre pet let po etiketiranju pozabili na svoje prvobitne negativne odnose. Bili so zadovoljni, da imajo v družini nadarjenega in niso občutili kakršnekoli ljubosumnosti (Colangelo in Brower, 1987).

Nadarjeni učenci so v glavnem komentirali odnos z brati in sestrami, redkeje z drugimi člani družine. Večina izjav se lahko komentira kot občasni prepiri z iskreno bratovsko ljubeznijo. Tudi babice (razen v enem primeru) so zelo popularne. Na tem področju ni bilo atipičnih izjav.

SKLEP

V Sloveniji še ni raziskav o posledicah etiketiranja nadarjenih otrok. Učenci se med seboj močno razlikujejo v osebnostnih sestavinah, ki so posebnega pomena za uresničevanje vzgojnih smotrov šole. Pri učno-vzgojnem delu opazi učitelj v svojem razredu velike razlike v tem, kako se zmorejo učenci podrežati pravilom skupnega življenja v igri in delu. Opazuje lahko, kakšen odnos imajo do šole in vrstnikov, kaj jih najmočneje spodbuja k učenju, kakšni so njihovi interesi. Prav po teh osebnostnih lastnosti lahko učitelj razlikuje med hitreje napredujočimi, bistrimi učenci od tistih, ki so počasnejši. Seveda pa bi moral biti učitelj sposoben in naučen te razlike med otroki prepoznati in jih pri svojem delu tudi upoštevati.

Učitelji smo o sami nadarjenosti premalo seznanjeni in poučeni. Pogostokrat se nadarjenost zamenjuje z dobrim učnim uspehom in s prizadevnostjo pri delu. Mislim, da bi na razredni stopnji morali enako pozornost, kot jo namenjamo učencem z učnimi težavami, posvetiti tudi otrokom, ki kažejo kakršnokoli nadarjenost. Delo z njimi je preveč prepuščeno samoiniciativi učiteljev in staršem. Sama praksa pa žal tudi velikokrat pokaže, da se moramo učitelji preveč ukvarjati s prenatrpanimi in neustvarjalnimi učnimi načrti, s prevelikim številom učencev v razredu, s prostorskimi problemi, z naraščajočim številom vzgojno problematičnih otrok, s pomanjkanjem učnih sredstev in pripomočkov in navsezadnje tudi s finančnimi problemi. Kaj malo energije in časa ostane za nadarjene otroke, ki izstopajo po svoji drugačnosti in jih povprečno učiteljevo delo ne zadovoljuje; šolo jim naredi celo dolgočasno. Zato se mi zdi zelo pomembno, da se učitelji čimveč izobražujejo. Z izobraževanjem bolj občutiš živost učno-vzgojnega procesa ter lažje slediš spremembam in novostim v vzgoji in izobraževanju.

Celostno, nepretrgano in sistematično zbiranje podatkov o učencu, dokumentirano spremljanje njegovega razvoja se danes vse bolj kaže kot pogoj za uspešno individualizirano vzgojno-izobraževalno delo. S študijem kvalitetno zbranega gradiva o učencu ga je mogoče hitreje in uspešneje voditi do njegove optimalne stopnje aktivnosti. Študij učencev mora biti hkrati sestavni del pedagoškega procesa. To se nekoliko uresničuje z uvajanjem opisnega ocenjevanja v prvih razredih osnovnih šol. Opisno ocenjevanje je eden izmed elementov spremljanja učenčevega napredka, ki učitelja nekoliko prisili, da se bolj poglobi v otrokovo osebnost, spremlja njegov razvoj, odkriva dobre in slabe strani in predvsem področja, na katerih je učenec uspešen. S takim opazovanjem si učitelj tudi lažje načrtuje delo in naloge za posamezne učence, spozna nivo znanja, ki ga lahko pričakuje, in zahteva od posameznega otroka. S takim organiziranim, diferenciranim in individualnim delom pa učencem tudi ponudi različne nivoje znanja, ki so jih sposobni prejeti.

Identifikacija nadarjenih učencev bi se morala začeti že dovolj zgodaj. Tako bi bilo omogočeno daljše, sistematično in preudarno pedagoško vodenje v intelektualnem, afektivnem in socialnem področju. Za realizacijo teh nalog je potrebno pripravljati in usposablјati učitelje, da bi bili kos diferenciranemu delu v šoli in prav posebno usposobljeni za dodatno delo z nadarjenimi učenci.

»Večina držav, razvitih in manj razvitih, se bolj ali manj intenzivno ukvarja z nadarjenimi, dasiravno iz različnih izhodišč. Vsi pa se zavedajo, da so nadarjeni največje bogastvo in temeljni pogoj hitrejšega družbeno-ekonomskega razvoja. Jasno jim je, da ni poti k višjim idealom in vrednotam, a še zlasti ne kvalitetnejšega življenja, brez večje obče družbene storilnosti, te pa tudi ni, če večji del intelektualnih in ustvarjalnih sposobnosti naroda ni razkritih, racionalno angažiranih ter konstruktivno usmerjenih.«

LITERATURA

- Cornell, G. D. & Grossbeg, I. N. (1989). *Parent Use of the Term »Gifted«: Correlates with Family Environment and Child Adjustment*, Journal for the Education of the Gifted, Vol. 12, No 3, str. 218–230.
- Čudina Obradović, M. (1990). *Nadarenost, razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje*, Školska knjiga, Zagreb.
- Ferbežer, I. (1987). Šolsko pedagoški opazovalni študij nadarjenhi otrok. V: *Dodatni pouk v osnovni šoli*,

- Pedagoška fakulteta Maribor, Maribor, str. 53–84.
- Koren, I. (1992). *Posljedice javnog proglašavanja i posebno tretmana nadarenih učenika*, Filozofski fakultet Zagreb, Zagreb.
- Strmčnik, F. (1994). Skrb za razvoj nadarjenih učencev. V: *Nadarjeni – stanje, problematika, razvojne možnosti*, Pedagoška obzorja, Novo mesto.